

An Analysis of Triadic Loneliness and Its Therapeutic Approaches in "Zahr al-laymun and other stories " for Ala al-Dib's through the Lens of Irvin Yalom's Theory

Masoud Salmani Haghighi ¹, Abbas Ganjali ^{2*}, Seyyed Mahdi Nouri Keyzaqani ³

¹Ph.D. student in Arabic Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

²Corresponding Author, Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

³Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature i and Humanities, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Within the realm of literary analysis, psychoanalytic criticism offers a method for exploring the inner lives and psychological states of characters. This approach delves into the characters' internal conflicts, anxieties, and emotional turmoil. Loneliness, as an existential concern, is a significant theme that can be explored through literary texts, particularly novels. Among the various theories within psychoanalytic criticism, Irvin Yalom's psychotherapeutic theory stands out for its focus on themes such as death, loneliness, freedom, and existential void. This study seeks to explore and elucidate, through a descriptive-analytical method, the triadic dimensions of loneliness—personal, interpersonal, and existential—and the therapeutic strategies employed in Ala al-Dib's novel "Zahr al-laymun and other stories." The objective is to uncover the underlying layers of meaning and content for the reader. The findings of this research highlight the pervasive theme of triadic loneliness in the characters and narrative of the novel, as well as the author's utilization of narrative techniques and perspectives that resonate with this theme. Techniques identified by Yalom, such as invoking spiritual remembrance, fostering a love for one's homeland, engaging in acts of care and connection towards others, demonstrating empathy, and employing fantasy, are recognized as effective means to mitigate loneliness within the novel.
Received: 27/12/2023	
Accepted: 31/08/2024	
Keywords: critique of psychoanalysis, loneliness, novel, Zahr al-Laymun and other stories, Yalom.	

Cite this article: Salmani Haghighi, Ane Mohammad., Ganjali, Abbas., Nouri Keyzaqani Seyyed Mahdi. (2025). *An Analysis of Triadic Loneliness and Its Therapeutic Approaches in "Zahr al-laymun and other stories " for Ala al-Dib's through the Lens of Irvin Yalom's Theory*, Vol. 17, New Series, No.59, Spring 2025: pages:126-148.

DOI: 10.30479/LM.2024.19748.3664

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University

***Corresponding Author:** Abbas Ganjali

Address: ²Corresponding Author, Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

E-mail: a.ganjali@hsu.ac.ir

Introduction

Loneliness is a multifaceted subject that can be analyzed and investigated in diverse ways. Literary texts, with their wealth of themes and ideas about human emotions, interactions, and life situations, present an ideal medium for such exploration. The field of psychology and psychoanalysis offers a plethora of theories that delve into the realm of human existential angst and inner turmoil. Among these, Irvin Yalom's existential psychotherapeutic theory stands out, as it identifies four fundamental existential concerns—death, loneliness, freedom, and meaninglessness—and offers strategies to address each.

Research Method

This research, employing a descriptive-analytical approach, delves into the threefold aspects of loneliness—intrapersonal, interpersonal, and existential—and their respective therapeutic strategies as depicted in the novel "Zahr al-laymun and other stories". The investigation begins by identifying instances of these loneliness types within the narrative and then scrutinizing them through the lens of Yalom's theory and related therapeutic methods. The study seeks to address two central inquiries: 1) What elements contribute to the characters' experiences of the three types of loneliness in the novel? 2) What specific therapeutic techniques for loneliness can be observed within the novel?

Research and Findings

By examining the novel "Zahr al-laymun and other stories" for Ala al-Dib's " through the lens of Yalom's theory, we identify multiple dimensions of loneliness, such as interpersonal, intrapersonal, and existential.

Interpersonal loneliness is characterized by a feeling of detachment from others, often stemming from various factors: physical and social isolation, inadequate social skills, profound internal conflicts regarding intimacy, or a specific personality trait (such as being schizoid, narcissistic, exploitative, or judgmental) that impedes fulfilling social engagement. This form of loneliness is exemplified in the novel by the character "Mansi" in the tale "Al ash-Sheikha." Upon arriving in the village, Mansi does not seek out relationships or familiarize himself with the villagers; instead, he shuns conversation with them. Mansi's reluctance to communicate and connect with the villagers, his preference for solitude in the village hills, and his

tendency to conceal himself from others are indicative of his social discomfort and aversion to forming relationships.

Intrapersonal loneliness is a phenomenon where various aspects of an individual's self become disconnected. This type of loneliness is observed when an individual suppresses their emotions or desires, adopts external expectations rather than pursuing their own goals, loses faith in their decision-making abilities, or overlooks their talents. A depiction of this kind of solitude is evident in the novel through the character Uqaylah, who experiences dependent personality disorder and intrapersonal loneliness due to her abusive and oppressive relationship with her spouse, Fathi. In his absence, she experiences isolation and demonstrates her reliance on him.

Existential loneliness, also known as existential solitude, describes the division that occurs between an individual and any other entity, which cannot be bridged. It signifies a deeper and more innate form of loneliness: the disconnect between the person and the world (Yalom, 2010: 496). In the state of existential loneliness, the world seems to inexplicably disappear, leaving only the individual in isolation. Essentially, the individual perceives a world devoid of anything and experiences a profound sense of solitude. This kind of loneliness is exemplified in various instances, such as in the novel "al-Qahira," where a key character named Uqaylah experiences this sentiment: "Uqaylah sensed that the surrounding world was vacant and desolate" (al-Dib, 2008: 82). In this context, Uqaylah views herself as an isolated individual distanced from the world and its inhabitants, perceiving a world lacking in people and objects. Indeed, placed in such circumstances, Uqaylah feels that her environment has dulled and disappeared, losing all connection with her surroundings and descending into solitude.

Yalom has identified strategies for rejecting and freeing oneself from loneliness, acknowledging that the anguish of loneliness may have no clear resolution; it represents an existential challenge that individuals must come to terms with. While methods to alleviate this existential distress can be recognized and presented, harboring expectations of its complete eradication is unrealistic (Mazaheri and Alizamani, 2018: 79). He has explored approaches like visualization, turning to dreams for solace, fostering connections with others, embracing the spiritual aspect, practicing love and kindness, striving towards meaningful life objectives, establishing associations with specific entities or causes, participating in group activities, aligning oneself with a movement or ideology, and more, all aimed at

combatting profound loneliness (Yalom, 2010: 644-506). Furthermore, in the novel "Zahr al-laymun and other stories" we observe how each character utilizes diverse strategies to combat and transcend feelings of loneliness. For instance, "Uqaylah" employs the technique of identification as a means to manage and alleviate the pain associated with loneliness (Al-Dib, 2008: 56).

At first, Abdul Khaliq strives to mitigate the loneliness he is experiencing by initially expressing his love for his homeland and then by demonstrating affection towards others and engaging with them. Conversely, Sheikh Saeed transitions into old age within the exile and loneliness of the Emirates. To alleviate the distress of this solitude and banishment, which has caused him inner turmoil and unease, he finds solace in remembering God through prayers and Quranic recitations. Existentialists hold varying beliefs regarding faith in God. While Yalom does not subscribe to a belief in a higher power, in the realm of existential therapy, he acknowledges and respects the beliefs of others and recognizes the role of incorporating remembrance of God as an effective strategy in dealing with the anguish of loneliness.

Results

The triple loneliness that governs the characters of the story and its themes is also reflected in the narrative style and structure of the story; In such a way that the author has used the monologue technique in different parts and the point of view according to the theme.

References

In Arabic

-Ala al-Dib's, Hobollah. (2008). *Zahr al-Lymun and other stories*. Cairo: Dar al-Sharooq.

-Ajeel Sahi Al-Hashemi, Shaker. (2022). "Representations of Loneliness and Loss in the Novel Alley of Skulls, a Psychonarrative Approach." *Lark Journal of Philosophers, Linguistics and Social Sciences*. Vol 2. Issue 45. Pp 123-142.

-Safia, Sharid and Afaf, Raziq. (2020). "The psychological dimension of the characters in the novel "And You Crept into My Heart" by Asmaa Attia", a memorandum for obtaining a bachelor's degree, under the supervision of: Bouamer Karima, People's Democratic Republic of Algeria, University of Bouira, Faculty of Arts and Languages.

-May, Rollo and Yalom, Irvin. (2017). *Introduction to Existential Psychotherapy*. Translated by Adel Mustafa. United Kingdom of Britain: Hindawi Foundation.

In Persian

-Ahmadi, Ahmad. (2012). *Psychology of teenagers and young people*. 16th edition. Isfahan: University of Technology Publications.

-Aman, Parnia and others. (2023). "Review of the anthropological foundations of the meaning of loneliness according to Simin Behbahani and Ervin Yalom". *Comparative Literature Review*. Q 7. No 25. Pp 140-175.

-Amiri, Mahsa and Abbas Alizmani.(2017), "The study of existential loneliness in the modern world and methods of facing it based on the opinions of Ervin Yalom". *Western Science Magazine*. Q 9. No 1. Pp 1- 22.

-Amiri Majd, Mojtabi and , Shabnam Kakavand. (2017). "The relationship between childhood abuse and violence and the intimacy of women washing in incompatible couples". *Social Work Quarterly*. Q 7. No 1. Pp 29-36.

-Azarnivar, Leila and Shokrolah Pouralkhas and ahmadreza kiani. (2022). "The study of Saadi love, based on the theory of existential psychotherapy by Ervin Yalom". *Journal of Lyrical Literature Researches*. Vol 20. Issue 39. Pp 5- 22.

-Chalabi, Masoud and Mahdi Amirkafi. (2004). "Multilevel Analysis of Social Isolation". *Iranian Journal of Sociology*. Vol 5. No 2. Pp 3-31.

-Fadaei, Farid. (2003). *Jung and his analytical psychology*. Tehran: Danje.

-Hashemi Tzangi, Zahra and others. (2018). "Psychoanalysis of the main character of the novel "Dance of Al-Judila and the River" based on Freud's theory of personality levels". *Lesan Mubin Magazine*, Q 10. No 36. Pp 85-99.

-Iakovo, Suzanne and Dixon, Karen Wicksell. (2017). *Existential Therapy 100 Tips 100 Techniques*. Translated by Shahnaz Izadi Inlu. Tehran: Kitab Arjmand.

-Khoshnoud, Ruhollah (2022), "Silent Turbulence (Methods to Cope with Feeling Lonely) ", Tehran: Young Thought Center.

-Karimpour, Nasrin and Mohammad Ali Khazaneh Darlou. (2015). "Psychology of female personality based on the dimensions of introversion and extroversion". *Journal of Literary Sciences*. Vol. 10. Pp 155-173.

-Mazaheri, Habib and Amir Abbas Alizmani. (2017). "Examination of facing the suffering of existential loneliness in the thought of Ervin Yalom and the

mystical suffering of separation in the thought of Molvi". *Theological Philosophical Researches*. Q 20. No 87. Pp 69-90.

-Payandeh, Hossein. (2012). *Short stories in Iran (realistic and naturalistic stories)*. 2nd edition. Tehran: Niloufar.

-Shahrestani, Maliheh and Others. (2012). "Prediction of marital satisfaction based on the variables of communication beliefs and marital intimacy in women applying for divorce and ordinary women of Mashhad". *Journal of Women's Cultural Psychology*. Q 4. No 14. Pp 19- 42.

-Tasdighi Moakhar, Neda and Marzieh Abad. (2023). "Studying loneliness and ways to treat it in Adnan Al-Saegh's poems based on Ervin Yalom's existential theory". *Journal of Arabic Language and Literature*. Vol 14. Issue 4. Pp 86-105.

-Yalom, Irvin David. (2009). *Existential Psychotherapy*. Translated by Sepideh Habib. Tehran: Ney.

واکاوی تنهایی‌های سه‌گانه و تکنیک‌های درمان آن در رمان زهر الیمون و قصص آخری علاءالدیب

در پرتو نظریهٔ اروین یالوم

مسعود سلمانی حقیقی^۱، عباس گنجعلی^۲، سید مهدی نوری کیزقانی^۳

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

^۲ دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

^۳ دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	نقد روانکاوی یکی از رویکردهای نقد ادبی است. در این نوع نقد، شرایط و اوضاع و احوال فرد از جمله اضطراب‌ها و آشفتگی‌های درونی و ذهنی او مورد بررسی قرار می‌گیرد. یکی از اضطراب‌های وجودی انسان، تنهایی است. متون ادبی به‌خصوص رمان دارای شخصیت‌هایی است که می‌توان نمود اضطراب تنهایی را در آن‌ها مورد واکاوی قرار داد. نظریات گوناگونی پیرامون نقد روانکاوی وجود دارد که یکی از آن‌ها نظریهٔ روان‌پویه درمانی «اروین یالوم» است که در آن به مضامینی چون: مرگ، تنهایی، آزادی و پوچی اشاره شده‌است. هدف از این جستار، بررسی و تبیین توصیفی - تحلیلی تنهایی‌های سه‌گانهٔ درون‌فردی، بین‌فردی و اگزستانسیال و شگردهای درمان آن در رمان زهر الیمون و قصص آخری از «علاءالدیب» در پرتو نظریهٔ یالوم است تا از این طریق لایه‌های معنایی و محتوایی نهفته در متن برای مخاطب نمایان شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد، تنهایی‌های سه‌گانهٔ حاکم‌بر شخصیت‌های داستان و مضامین آن در شیوهٔ روایی و ساختار داستان نیز نمود یافته‌است. به‌گونه‌ای که نویسنده در بخش‌های مختلف از شگرد تک‌گویی و زاویهٔ دید متناسب با مضمون بهره جسته‌است. همچنین از میان تکنیک‌های تعیین‌شده ازسوی یالوم، تکنیک‌هایی نظیر: پذیرش کارکرد یاد خدا، عشق ورزی به وطن، مهرورزی به دیگران و ارتباط با آن‌ها، همانندسازی و خیال‌پردازی به‌عنوان راهکارهای تسکین تنهایی در این رمان مشاهده گردید.
دریافت:	
۱۴۰۲/۱۰/۶	
پذیرش:	
۱۴۰۳/۰۶/۱۰	
واژگان کلیدی:	نقد روانکاوی، تنهایی، رمان، زهر الیمون و قصص آخری، یالوم.

استناد: سلمانی حقیقی، مسعود؛ گنجعلی، عباس؛ نوری کیزقانی، سید مهدی. (۱۴۰۴). واکاوی تنهایی‌های سه‌گانه و تکنیک‌های درمان آن در رمان زهر الیمون و قصص آخری علاءالدیب در پرتو نظریهٔ اروین یالوم، سال هفدهم، دوره جدید، شماره پنجاه و نهم، بهار ۱۴۰۴: ۱۴۸-۱۲۶.

DOI : 10.30479/LM.2024.19748.3664

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) حق مؤلف © نویسندگان.

*Corresponding Author: Abbas Ganjali

Address: ^۲Corresponding Author, Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

E-mail: a.ganjali@hsu.ac.ir

۱. مقدمه

نقد ادبی شاخه‌ها و زیرمجموعه‌های گوناگونی دارد که یکی از آن‌ها، نقد روانکاوی است. نقد روانکاوی ابزارها و روش‌های نقدی خود را از نظریه روان‌شناسی زیگموند فروید در اواخر قرن نوزدهم و آغاز قرن بیستم گرفته است (صفیه و عفاف، ۲۰۲۰م، ص ۱۵). یکی از مهم‌ترین معضلات امروز جامعه بشری مسئله تنهایی است. انسان‌ها در طول حیات خود به دلایل مختلف از تنهایی رنج می‌برند. موضوع تنهایی به شکل‌های مختلف قابل تحلیل و بررسی است. یکی از بسترهای مناسب جهت بررسی این موضوع، متون ادبی است که به دلیل برخورداری از مضامین و مفاهیم مربوط به احساسات، روابط و شرایط زندگی انسان‌ها امکان بهره‌گیری از آن وجود دارد. نقد روان‌شناسی که برپایه روان‌شناسی جدید فروید بنیان‌گذاری شد، ارتباط اثر ادبی و مفاهیم روان‌شناسی را با هدف تجزیه و تحلیل افکار، اندیشه‌ها و ارزیابی علل رفتار شخصیت‌ها بررسی می‌کند (هاشمی‌تنگی و دیگران، ۱۳۹۸هـ.ش، ص ۸۷). نظریات روان‌شناسی و روانکاوی متعددی وجود دارد که به بررسی دلواپسی‌ها و اضطراب‌های وجودی بشر پرداخته‌اند. یکی از این نظریات، نظریه روان درمانی وجودی اروین یالوم است که مسلمات چهارگانه هستی (مرگ، تنهایی، آزادی و پوچی) را مطرح و برای هرکدام راه‌حلی ارائه کرده‌است.

روان‌درمانی وجودی تنها یک رویکرد فنی محدود برای معرفی مجموعه جدیدی از قواعد درمانی نیست، بلکه یک رویکرد جدیدی است که پرسش‌های عمیقی پیرامون طبیعت بشری و تجربه‌های اساسی نظیر: نگرانی، ناامیدی، تنهایی و انزوا مطرح می‌کند (مای و یالوم، ۲۰۱۷م، ص ۳۸). از تنهایی تعاریف گوناگونی به‌دست‌داده‌اند، اما یک چیز در همه این تعاریف مشترک است، حس درد یا اندوه تنها ماندن و احساس عدم نزدیکی به دیگران. بیشتر تعاریف، گونه‌هایی از همین ویژگی‌های اساسی هستند؛ اما در چنین تعاریفی گفته نمی‌شود که احساس تنهایی علتی درونی دارد یا بیرونی و آیا این احساس ناشی از سرشت خود فرد است یا محصول شرایطی که در آن زندگی می‌کند (اسوندسن، ۱۳۹۷هـ.ش، ص ۱۹). در این جستار و با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی تنهایی‌های سه‌گانه (درون‌فردی، بین‌فردی و اگزستانسیال) و شیوه‌های تسکین آن در رمان زهر الیمون و قصص آخری مورد نقد و بررسی قرار گرفته‌است. از این‌رو این پژوهش برآن است تا به دو پرسش پاسخ دهد: چه عواملی در تنهایی‌های سه‌گانه در شخصیت‌های رمان مزبور نقش داشته‌است؟ کدام‌یک از تکنیک‌های درمان تنهایی در این رمان دیده می‌شود؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

تاکنون هیچ پژوهشی تنهایی‌های سه‌گانه و روش‌های رهایی از آن را در رمان زهر الیمون و قصص آخری براساس نظریه یالوم مورد تحلیل و بررسی قرار نداده‌است؛ اما به برخی از پژوهش‌هایی که در راستای این موضوع و منطبق بر رویکرد اروین یالوم انجام شده‌است، اشاره می‌شود:

-امیری و علی‌زمانی (۱۳۹۷هـ.ش)، در پژوهشی با عنوان بررسی «تنهایی اگزستانسیال» در دنیای مدرن و روش‌های مواجهه با آن با تکیه بر آرای اروین یالوم، چستی، انواع تنهایی و روش‌های مقابله با این معضل را با تکیه بر رویکرد اگزستانسیالیستی اروین یالوم بررسی کرده‌اند.

-هاشمی تزنکی و همکاران (۱۳۹۸هـ.ش)، در پژوهشی با عنوان نقد روانکاوی شخصیت در رمان رقصه الجدیده والتھر با تکیه بر نظریه سطوح شخصیت فروید، به روانکاوی شخصیت اصلی رمان مزبور براساس سطوح فروید پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که «خود» در شخصیت اصلی داستان همواره به سبب تعارضات بین «نهاد» که او را به لذت‌ها دعوت می‌کند و «فراخود» که او را به جهاد در راه وطن و دفاع از میهن در اضطراب بوده‌است و این اضطراب را می‌توان به وسیله مونولوگ‌ها و دیالوگ‌هایی که بین او و دیگران بیان شده است، درک نمود.

تصدیقی مؤخر و آباد (۱۴۰۱هـ.ش)، در مقاله‌ای با عنوان بررسی تنهایی و راه‌های درمان آن در اشعار عدنان الصائغ براساس نگرش وجودی اروین یالوم، به بررسی تنهایی در اشعار الصائغ براساس نظریه یالوم پرداخته‌اند. برآیند پژوهش نشان می‌دهد، مضمون تنهایی در غالب اشعار عدنان مربوط به تنهایی وجودی است که نسبت به تنهایی درونی و تنهایی بین‌فردی بسامد بیشتری دارد.

آذرینوار و دیگران (۱۴۰۱هـ.ش)، در مقاله بررسی عشق سعدی براساس نظریه روان‌درمانگری اگزستانسیال اروین یالوم، عشق سعدی را با تکیه بر نظریه یالوم مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، با وجود تفاوت فرهنگی و بُعد زمانی - مکانی، هر دو (سعدی و یالوم) با زبان و شیوه‌ای تقریباً یکسان به بیان برقراری ارتباط با دیگری از طریق «عشق عاری از نیاز» پرداخته‌اند.

۲- بحث و بررسی

۱-۲. تنهایی

تنهایی رفتار مستقیمی است که انسان آن را احساس می‌کند؛ چرا که تنهایی به‌طور مستقیم با شخصیت انسان در تماس و ارتباط است. تنهایی یک احساس انتزاعی و درونی است که اکثر مواقع در خلوت آشکار می‌شود (عجیل صاحبی الهاشمی، ۲۰۲۲م، ص ۱۲۷). از دید انسان‌شناسی تنهایی مهم‌ترین مضمون و مفهومی است که از قدیم‌الایام تاکنون، احساس و اندیشه بشر را به‌عنوان یک واقعیت به خود مشغول ساخته‌است. واقعیتی که هر از گاهی، اندیشه و عواطف انسانی را تسخیر می‌کند و شاید گاهی نیز با حسّی هراس‌آور و آزاردهنده،

همراه شود (امان و دیگران، ۱۴۰۲ هـ.ش، ص ۱۵۰). از دید اگزیستانسیالیسم، تنهایی یکی از مسلمات هستی است و به فاصله میان انسان و هر چیز دیگر و نیز انزوای بنیادین اشاره دارد. این نوع تنهایی به اشکال گوناگون مورد بررسی و استفاده قرار می‌گیرد. در تنهایی، درمانگر بالینی با سه شکل متفاوت از تنهایی مواجه است: بین فردی، درون فردی و اگزیستانسیال (یالوم، ۱۳۸۹ هـ.ش، ص ۴۹۳).

۲-۱-۱. تنهایی بین فردی (تنهایی اجتماعی)

تنهایی بین فردی معمولاً به صورت جدایی از دیگران و بی‌کسی تجربه می‌شود، به معنای دور افتادن از دیگران است که عوامل بسیاری در آن دخیل‌اند، از جمله: انزوای جغرافیایی و اجتماعی، فقدان مهارت‌های اجتماعی مناسب، احساسات به شدت متضاد درباره صمیمیت یا یک سبک شخصیتی (اسکیزوئید، خودشیفته، استثمارگر یا قضاوت‌گر) که مانع تعامل اجتماعی راضی‌کننده است. عوامل فرهنگی نیز در تنهایی بین فردی نقش مهمی ایفا می‌کنند (همان). جدایی بین فردی احساس یا احساساتی است که به هنگام اختلال سیستم دفاعی، آن را احساس می‌کنیم، در این صورت ممکن است مستأصل، ناتوان و آشفته شویم. چه بسا افق دید ما با دیگران هم‌پوشانی داشته باشد، اما آن‌ها هرگز نمی‌توانند چشم‌اندازمان را مشاهده کنند (ایاکو و همکاران، ۱۳۹۷ هـ.ش، ص ۱۴۹).

از جمله مسائلی که در تنهایی بین فردی مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد، مسئله درون‌گرایی است. در سال ۲۰۱۱م محققان در یک پژوهش، چهار جنبه از درون‌گرایی را تعریف کردند که با ویژگی‌هایی که افراد اغلب به درون‌گرایی پیوند می‌دهند، مطابقت دارد، یعنی بُعد اجتماعی، بُعد تفکر، بُعد اضطراب و بُعد بازدارنده (درون‌گرایی چیست؟ ۱۴۰۱).

۲-۱-۲. تنهایی بین فردی ناشی از انزوای اجتماعی

یکی از عواملی که باعث بروز تنهایی بین فردی می‌شود، انزوای اجتماعی و فقدان مهارت اجتماعی است. -«وَفِي يَوْمٍ مِنَ الْأَيَّامِ نَزَلَ الْقَرْيَةَ رَجُلٌ غَرِيبٌ. فَلَمْ يَكَلِّمْ أَحَدًا وَلَمْ يَعْرِفِ النَّاسُ عَنْهُ الْكَثِيرَ كَانَ اسْمُهُ مُنْسَى (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۱۰).

«منسی» به عنوان یکی از شخصیت‌های داستان «الشیخة» زمانی که وارد روستا می‌شود، اقدام به شروع رابطه و آشنایی با اهالی روستا نمی‌کند و از صحبت کردن با آن‌ها امتناع می‌ورزد. در واقع می‌توان گفت، صحبت نکردن منسی با مردم روستا و نزدیک نشدن به آن‌ها برای شروع یک ارتباط انسانی، حضور مستمر در یک مکان مشخص و معین و به دور از مردم (تپه‌های روستا) و نیز مخفی شدن از آن، بیانگر ضعف و تمایل نداشتن او به ارتباط با دیگران است. ناتوانی در برقراری ارتباط با دیگران و تمایل نداشتن به شروع رابطه با آن‌ها به عنوان یکی از شاخصه‌های انزوای اجتماعی و نیز فقدان مهارت‌های اجتماعی در نظر گرفته می‌شود که همین مسئله تنهایی بین فردی منسی را رقم زده است: «لَا يَثْرُكَ مَكَانَهُ فَوْقَ الثَّلَّةِ وَلَا يَلْتَفُتُ مَعَ أَهْلِ الْقَرْيَةِ

حَوْلَ بَيْتِ الشَّيْخَةِ وَبَدَأَ الْأَهَالِي يَضِيْقُونَ بِوُجُودِهِ ، وَلَكِنَّهُ لَمْ يَكُنْ يُؤْذِي أَحَدًا. اختفی یومین متتالین مِنْ فوق تَلَّةِ الرَّمْلِ» (همان، ص ۱). از نظر روانشناسان مهارت‌های اجتماعی جنبه‌های مختلفی دارد که یکی از این جنبه‌ها شروع ارتباط است. انزوای اجتماعی در تعریف مفهومی خود به معنای نبود روابط و تعامل‌های عینی یا ضعف اتصال‌های فرد با سایر افراد، گروه‌ها و جامعه است (چلبی و امیرکافی، ۱۳۸۳ هـ.ش، ص ۴).

۲-۱-۳. تنهایی بین‌فردی ناشی از احساسات متضاد به صمیمیت

داشتن احساسات متضاد نسبت به صمیمیت و ارتباط تنگاتنگ با طرف مقابل به‌ویژه همسر زمینه‌ساز احساس تنهایی بین‌فردی در فرد است.

«لِلْحَظَاتِ قَبْلَ أَنْ تَدْخُلَ حُجْرَةَ الزَّوْجِ، كَانَ قَلْبُهَا يَخْفِقُ. كَانَتْ تَنْتَظِرُ شَيْئًا جَدِيدًا بَارِعًا، تَصَوَّرَتْ أَنَّهُ سَوْفَ يَقُولُ لَهَا كَلَامًا لَمْ تَسْمَعْهُ وَإِنْ صَمَتَهُ وَغَمُوضَهُ سَوْفَ يَنْفَرِجَانِ عَنْ بَحَارٍ جَدِيدَةٍ لَمْ تَرْتَدَّهَا. وَأَحْسَتْ أَنَّهَا ذَكِيَّةٌ لِأَنَّهَا اسْتَطَاعَتْ أَنْ تَعْتَرِ عَلَيْهِ وَأَنْ تُقْنِعَهُ بِالزَّوْجِ، فَكُلُّ مَا وَرَاءَهُ سَيُصْبِحُ مُلْكًا لَهَا. وَلَكِنْ هَذَا هُوَ مَا وَرَاءَهُ، يَتَلَوَّى وَيَفْتَحُ فَمَهُ وَلَا يَقُولُ كَلَامًا. إِنَّهُ يَخْشَاهَا وَيَخَافُ جَسَدَهَا الْأَبْيَضَ الْمُرْتَعِ الْكَبِيرَ وَيَنْزَوِي فِي رُكْنِ الْحُجْرَةِ. شِدَّتُهُ وَدَاعِبَتُهُ وَحَاوَلَتْ أَنْ تُوقِظَ مَا فِيهِ وَلَكِنَّهُ كَانَ قَدْ سَقَطَ. سَقَطَ هُوَ الْآخِرُ وَأَصْبَحَ شَخْصًا عَادِيًّا. شِلَّةٌ مِنَ الْخَيْطِ مِثْلَهُمْ جَمِيعًا» (الديب، ۲۰۰۸ م، ص ۱۴).

در مثال فوق، منسی به دلیل احساسات به‌شدت متضاد به صمیمیت و عدم ابراز عاطفه و میل به شیخه، در گوشه‌ای از اتاق منزوی شده‌است و احساس تنهایی می‌کند. او نمی‌تواند در اتاق عقد نسبت به شیخه صمیمیت نشان دهد و از او استقبال کند. همین امر باعث می‌شود تا در کنج اتاق منزوی شده‌باشد و در تنهایی خود فرو رود: «وَلَكِنْ هَذَا هُوَ مَا وَرَاءَهُ، يَتَلَوَّى وَيَفْتَحُ فَمَهُ وَلَا يَقُولُ كَلَامًا. إِنَّهُ يَخْشَاهَا وَيَخَافُ جَسَدَهَا الْأَبْيَضَ الْمُرْتَعِ الْكَبِيرَ وَيَنْزَوِي فِي رُكْنِ الْحُجْرَةِ». همچنین رغبت نداشتن منسی به شیخه در اتاق ازدواج علاوه بر تنهایی می‌تواند باعث ناکامی او و شیخه در زندگی مشترک شود. با توجه به بررسی مثال مزبور می‌توان گفت، شخصیت منسی یک شخصیت درون‌گرا، ساکت و گوشه‌گیر است. درون‌گرایی، سکوت و عدم برقراری ارتباط با دیگران به‌ویژه با همسر خود شیخه، منجر به احساس تنهایی منسی شده‌است. «فِي الْعَصْرِ كَانَ يَرْتَقِي تَلَّةً مِنَ الرَّمْلِ وَيَجْلِسُ عَلَيْهَا وَحِيدًا» (همان، ص ۱۰).

همان‌طور که پیش‌تر بدان اشاره شد، تنها نشستن بر روی تپه برای مدت طولانی و قرار نگرفتن در جمع مردم و عدم تمایل به ارتباط و صحبت با آن‌ها علاوه بر این که جزو شاخصه‌های انزوای اجتماعی و مهارت اجتماعی در نظر گرفته می‌شود، به‌عنوان نشانه‌های درون‌گرایی و تنها بودن نیز به‌شمار می‌رود. یکی از ابعاد درون‌گرایی، بُعد بازدارندگی آن است. در این بُعد فرد درون‌گرا زیاد مایل به بروز افکار و احساسات خود نیست. کما این که منسی به دلیل برخورداری از این ویژگی شخصیتی، لب به سخن نمی‌گشاید و احساسات خود را درقبال شیخه بروز نمی‌دهد که این امر بیانگر تنهایی بین‌فردی اوست.

صفات مشترک اشخاص درون‌گرا بدین قرار است: محتاط، محافظه‌کار، منفعل، ساکت، احساساتی، آرمان‌گرا، مطیع، درخودفروخته، اندیشه‌ورز، گذشته‌گرا، متمایل به مصالحه و اتحاد با دیگران (فدایی، ۱۳۸۱ هـ.ش، ص ۷۹-۷۲؛ ن. ک: کریم‌پور و خزانه دارلو، ۱۳۹۵ هـ.ش، ص ۱۵۹). «مَرَّتْ شُهُورٌ وَ الرَّجُلُ صَامِتٌ» (الديب،

۲۰۰۸م، ص ۱۱). سکوت از دیگر نشانه‌های درون‌گرایی است که در منسی نمود پیدا کرده است. «وَرَأَيْتُ مَنْسِي وَهُوَ يَتَحَوَّلُ إِلَى عَصَا رَفِيعَةٍ فِي يَدِ الشَّيْخَةِ أَوْ عُودِ قَصَبٍ» (همان، ص ۱۵). با توجه به این عبارت می‌توان گفت از دیگر ویژگی‌های شخصیتی افراد درون‌گرا که منجر به تنهایی آن‌ها می‌شود، قرار گرفتن تحت‌اختیار و فرمان دیگری است. منسی نیز با تبدیل شدن به یک عصا و چوب در دستان شیخه، تنهایی و شخصیت درون‌گرای خود را متجلی ساخته است.

۲-۴. روان‌شناسی صمیمیت در ارتباط با شخصیت منسی

روان‌شناسان صمیمیت را توانایی برقراری ارتباط «بدون کنترل» با دیگری و بیان عواطف «بدون بازداری» توصیف می‌کنند و آن را حق مسلم و از حالات طبیعی انسان می‌دانند. فردی که میزان صمیمیت بالاتری در روابط را تجربه می‌کند، قادر است خود را به شیوه مطلوب‌تری در روابط عرضه کند و نیازهای خود را به شکل مؤثرتری به شریک و همسر خود ابراز نماید (امیری مجد و کاکاوند، ۱۳۹۷هـ.ش، ص ۳۱). موضوعی که منسی از آن به دور است و علی‌رغم تلاش‌های شیخه، میل و رغبتی به ابراز صمیمیت نشان نمی‌دهد. مطالعات نشان می‌دهد، برخورداری از صمیمیت در میان زوج‌ها، از عوامل مهم ایجاد ازدواج‌های پایدار بوده و اجتناب از برقراری روابط صمیمانه، از عواملی است که موجب شکست در زندگی خانوادگی می‌شود (شهرستانی و دیگران، ۱۳۹۱هـ.ش، ص ۲۱). همچنین می‌توان متصور شد که منسی در دوران کودکی با آزار دیدگی و خشونت از سوی خانواده خود مواجه بوده و همین مسئله در احساسات متضاد او نسبت به صمیمیت در زندگی زناشویی و در نهایت احساس تنهایی‌اش (تنهایی بین‌فردی) تأثیرگذار بوده است.

۲-۵. تنهایی بین‌فردی ناشی از انزوای جغرافیایی

انزوای جغرافیایی از جمله عواملی است که احساس تنهایی بین‌فردی را رقم می‌زند. دور بودن از محل سکونت و قرار گرفتن در یک مکان ناآشنا می‌تواند باعث ایجاد احساس تنهایی بین‌فردی در فرد شود.

«هُوَ يَسِيرُ عَلَى أَرْضٍ غَرِيبَةٍ، مَمْلُوكَةٍ لِلْأَعْدَاءِ، وَجُودُهُ الْخَارِجِي مُهَدَّدٌ وَعَيْونُهُ زَانِعَةٌ لَا تَسْتَقِرُّ. خُطَوَاتُ النَّاسِ سَرِيعَةٌ إِلَى جَوَارِهِ تَعْبَهُ بِلَا تَوْقُفٍ وَتُخَلِّفُهُ، هُوَ يُحَاوِلُ أَنْ يَسِيرَ، الْحَرَكَةُ حَوْلَهُ شَدِيدَةٌ، وَالْحَيَاةُ صَاحِبَةٌ، الشَّبَابُ وَالْبَنَاتُ. لَيْسَتْ لَهُ هَذِهِ الْمَدِينَةُ. كُلُّ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ مِنْ حَوْلِهِ تَجْعَلُهُ وَحِيدًا أَكْثَرَ، مَعزُولًا أَكْثَرَ» (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۴۱).

در این بخش از متن شخصیت فتحی به دلیل انزوای جغرافیایی و نیز انزوای اجتماعی دچار یک نوع تنهایی بین‌فردی شده است. شرایط سخت و دشوار قاهره، فرورفتن در شلوغی خیابان‌ها و سروصدای بسیار زیاد و همراهی نکردن مردم با او باعث شده بود تا فتحی در آن موقعیت احساس تنهایی کند. درواقع فتحی به دلیل انزوای جغرافیایی و اجتماعی با تنهایی بین‌فردی مواجه شده است. حرکت کردن در یک محیط ناآشنا خود بیانگر یک نوع انزوای جغرافیایی است. انزوای اجتماعی به عبارت ساده به معنای جدا شدن فرد از افراد و محیط اطراف خود است که حتی در صورت محاصره شدن توسط افراد زیاد باز هم فرد احساس تنهایی می‌کند، درست مانند شرایطی که فتحی آن را به دلیل غم غربت و حس عدم تعلق به مکانی که در

آن حضور دارد، تجربه می‌کند. «در بنیادی‌ترین سطح، انزوای اجتماعی به عنوان عدم ارتباط معنادار و پایدار و یا به عنوان داشتن حداقل تماس با خانواده و جامعه تعریف شده است» (Wenger and Others, ۱۹۹۶م، ص ۳۳۳). فتیحی پس از این که مدتی با عقیده همراه می‌شود، چند وقتی از غم و تنهایی فاصله می‌گیرد، اما در نهایت به دلیل کشتن او، از طرف دادگاه به مرگ محکوم می‌شود. در تنهایی بین فردی، موقعیت، اتفاق یا شرایط خاص زندگی فرد او را از برقراری رابطه با آدم‌ها و تعاملات اجتماعی دور می‌کند و در این حالت فرد احساس تنهایی و گوشه‌نشینی خواهد کرد. در واقع محیطی ایجاد و شرایطی فراهم می‌شود که فرد نمی‌تواند به صورت سالم با افراد و جامعه در تعامل باشد (امیری و علی‌زمانی، ۱۳۹۷هـ.ش، ص ۵).

۲-۲. تنهایی درون فردی (تنهایی احساسی یا عاطفی)

تنهایی درون فردی فرآیندی است که در آن، اجزای مختلف وجود فرد از هم فاصله می‌گیرند. تنهایی درون فردی زمانی اتفاق می‌افتد که فرد احساسات یا خواسته‌هایش را خفه کند، بایدها و اجبارها را به جای آرزوهایش بپذیرد، به قضاوت خود بی‌اعتماد شود یا استعدادهای خود را به بوتۀ فراموشی بسپارد. تنهایی درون فردی در الگوی ناهنجاری روانی رایج است و بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد (یالوم، ۱۳۸۹هـ.ش، ص ۴۹۴-۴۹۵). تنهایی درون فردی عوامل گوناگونی دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به مرگ نزدیکان، اختلال شخصیت، شکست عشقی، دوری از خانواده، عدم فعالیت‌های شغلی و اجتماعی، سبک تربیتی، طلاق و... اشاره کرد (خشنود، ۱۴۰۱هـ.ش، ص ۱۰۳-۱۰۷). تنهایی درون فردی همان تنهایی احساسی یا عاطفی است که طی آن فرد احساس درک‌نشده دارد. در این نوع تنهایی فرد با خودش غریبه است و به شدت به تفکر و وجود دیگران وابسته می‌شود. این گسستگی درونی به فرد احساس عمیق تنهایی می‌دهد (امیری و علی‌زمانی، ۱۳۹۷هـ.ش، ص ۶). تنهایی و گوشه‌نشینی درون فردی از علائم و نشانه‌هایی برخوردار است. برخی از این علائم عبارت است از زودگریستن، خود را در یک مکان خلوت حبس کردن، عدم تمرکز و حواس، برباد رفته دانستن آرزوها و... (احمدی، ۱۳۹۲هـ.ش، ص ۲۷).

۲-۲-۱. تنهایی درون فردی به واسطۀ مرگ اطرافیان

از دست دادن عزیزان و مرگ آن‌ها می‌تواند فرد را به تنهایی درون فردی مبتلا کند. همان‌گونه که فتیحی به عنوان یکی از شخصیت‌های داستان «القاهرة» بر اثر فوت برادرش به این نوع تنهایی دچار می‌شود:

«أَنْطَفَأَتِ الْإِبْتِسَامَةُ مِنْ وَجْهِ أَحْمَدَ، كَأَنَّ لُغْبَةً تُسْحَبُ مِنْ يَدِهِ. وَلَكِنَّهُ اسْتَسْلَمَ وَأَغْلَقَ عَيْنَيْهِ. سَارَ فَتَحِيَّ إِلَى حُجْرَتِهِ وَأَغْلَقَ عَلَى نَفْسِهِ الْبَابَ. خَلَعَ مَلَابِسَهُ وَأَلْقَى بِنَفْسِهِ عَلَى السَّرِيرِ» (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۵۳).

احمد برادر فتیحی پس از تحمل یک دوره بیماری سخت از دنیا می‌رود. دیدن صحنۀ مرگ برادر و تحمل شرایط سخت و جانکاه، ناراحتی و احساس تنهایی فتیحی را به دنبال دارد. فتیحی پس از این که برادرش احمد چشم از جهان فرومی‌بندد، احساس تنهایی کرده و به سمت اتاق خوابش می‌رود و در را به روی

خودش می‌بندد و بر روی تخت دراز می‌کشد. فکر و خیال‌های متعدد، وضعیت احمد و درنهایت مرگ او، تنهایی درون‌فردی فتحی را رقم زده‌اند که این امر در قالب بستن در اتاق، حبس کردن خود در آن و دراز کشیدن بر روی تخت تبلور یافته‌است.

۲-۲-۲. ناهنجاری‌های روانی و تنهایی درون‌فردی

ناهنجاری‌های روانی از جمله ابتلا به اختلال شخصیت وابسته، منجر به ایجاد تنهایی درون‌فردی می‌شود. «فَتَحِي لَمْ يَأْتِ إِلَى الشَّقَةِ مُنْذُ تِلْكَ اللَّيْلَةِ. ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَالشَّقَةُ كَأَنَّهَا كَوْمٌ مِنَ الْخَرَابِ تَجْلِسُ هِيَ فَوْقَهُ. شَيْءٌ يَشُدُّهَا وَيَمْنَعُهَا مِنَ الْخُرُوجِ. عَلَى بَابِ الشَّقَةِ تَقِفُ كُلُّ الْمَخَافِ وَالْأَهْوَالِ» (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۵۴).

همان‌طور که یالوم بدان اشاره نمود، ناهنجاری‌های روانی در تنهایی درون‌فردی رایج بوده‌است و قابلیت استفاده دارند. یکی دیگر از ناهنجاری‌های روانی، اختلال شخصیت وابسته است؛ بنابراین اختلال شخصیت وابسته با تنهایی درون‌فردی در ارتباط است. فردی که به اختلال شخصیت وابسته مبتلا شده‌است، از یک نوع تنهایی درون‌فردی رنج می‌برد و برای گریز از این نوع تنهایی و نیز رفع نیازهای عاطفی و جسمی خود به وجود فرد دیگر وابسته می‌شود. این را می‌توان در مثال مذکور ملاحظه نمود که عقیده به واسطه رابطه توهین‌آمیز همسرش با او و نیز اعمال زورگویی، استبداد و خشونت از سوی او دچار اختلال شخصیت وابسته و تنهایی درون‌فردی شده‌است. او در زمان نبود فتحی در کنارش احساس تنهایی کرده‌است و وابستگی خود را نسبت به او نشان می‌دهد.

۲-۲-۳. تنهایی درون‌فردی در قالب سرکوب احساسات و خواسته‌ها

سرکوب احساسات و خواسته از دیگر عوامل تنهایی درون‌فردی است. زمانی که فرد احساسات، خواسته‌ها و آرزوهای خود را نادیده می‌گیرد، یک نوع احساس تنهایی درون‌فردی به او دست می‌دهد. «لَقَدْ بَكَتْ عَقِيلَةٌ وَهِيَ تَتَرَكُّهُ عَلَى بَابِ الْبَيْتِ.. كَانَتْ تَنْتَظِرُ أَنْ يَتْرَكَهَا تَصْعَدُ مَعَهُ وَلَكِنَّهُ لَمْ يَقُلْ لَهَا شَيْئاً» (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۶۹).

رفتن فتحی و عدم درخواست برای وارد شدن به خانه باعث شد تا عقیده با سرکوب کردن خواسته خود و زود گریستن، احساس تنهایی درون‌فردی کند. «أَيْنَ فَتَحِي الْآنَ؟ أَنَّهُ يَغْرِقُ وَحْدَهُ... لِمَاذَا لَا تَغْرِقُ مَعاً... لَوْ كَانَ مَعِيَ فَسَنَغْرِقُ مَعاً فِي أطمِثَانٍ وَرَاحَةٍ... سَوْفَ نَهْبِطُ وَنَهْبِطُ مَعاً... سَأَتَعَلَّقُ فِي رَقَبَتِهِ كَطِفْلَةٍ» (همان، ص ۵۶).

در این مثال عقیده از شدت تنهایی در واگویی‌های خود با خودش صحبت می‌کند. این تنهایی عاطفی او به فرم مونولوگ تجسم یافته‌است. می‌توان گفت تک‌گویی درونی عقیده علاوه بر این که تنهایی و اندیشه او را نشان می‌دهد، به خواننده کمک می‌کند تا از افکار و باورهای او نیز آگاه شود. تک‌گویی درونی باعث می‌شود تا تنهایی عاطفی شخصیت اصلی داستان را دریابیم؛ زیرا در میانه رویدادی بیرونی، ناگهان سخن گفتن با خویش را آغاز می‌کند. تک‌گویی درونی حکایت از بی‌کسی و تک‌افتادگی فرد دارد (پاینده،

۱۳۹۱ هـ.ش، ج ۲، ص ۲۴). درواقع عقیده برای رفع نیاز عاطفی و جسمی خود به فتحی احتیاج دارد، اما او را در کنار خود احساس نمی‌کند؛ به‌طوری که حتی در خیال نیز به وجود فتحی فکر می‌کند و آرزو می‌کند که او را در آن لحظه در کنار خود داشته باشد که این امر سراسر بیانگر اوج تنهایی و وابستگی اوست.

__ «كَانَا قَدْ تَرَكَا فَرِيَالَ وَحِيدَةً فِي الشُّقَّةِ الْجَدِيدَةِ، تَبْكِي وَقَدْ أَغْلَقَتِ الْبَابَ عَلَى نَفْسِهَا فِي حُجْرَةٍ خَالِيَةٍ مِنَ الْأَثَاثِ» (الديب، ۲۰۰۸ م، ص ۱۹۱).

مثال فوق به تنهایی درون‌فردی فریال اشاره دارد. عدم موافقت فتحی نورالدین با درخواست همسر خود مبنی بر نرفتن به سفر و درنهایت رها کردن او، زمینه تنهایی فریال را ایجاد کرده است؛ چراکه فریال به دلیل عشق و علاقه به فتحی، از او انتظار داشت تا تنهایش نگذارد و با خواسته‌اش موافقت کند. بنابراین فریال با سرکوب احساسات و خواسته‌های خود با تنهایی درون‌فردی مواجه می‌شود و خود را در درون اتاق حبس می‌کند. درحقیقت می‌توان گفت فریال در آن لحظه احساس می‌کند فتحی او را دوست نداشته و در کانون توجه او قرار ندارد. تنهایی درون‌فردی نیز همان حس دوست‌نداشته‌شدن است که در فرد تجلی می‌یابد.

در نزدیکی محل سکونت آن‌ها مغازه‌ای بود که یک معلم چاق در آرامش کامل در آنجا سیگار می‌کشید و فرزندش نیز در کنار او بود. فریال برای آن‌ها چای تازه می‌آورد و این تنهایی خود را در نزد آن‌ها با علائمی نظیر سرفروبردن میان دو دست و ازدست‌رفتن آرزوها بروز می‌دهد. «كَانَتْ فَرِيَالَ تُعِدُّ لَهُمَا شَايَا جَدِيدًا. عِنْدَمَا جَاءَتْ تَحْمِلُ صَبِيئَةَ الشَّائِي كَانَتْ فِي عَيْنَيْهَا دُمُوعٌ. جَلَسَتْ عَلَى مَنَصْدَةٍ مُقَابِلَةٍ لَهُمَا وَقَدْ جَمَعَتْ رَأْسَهَا بَيْنَ يَدَيْهَا. أَنَا مِثْلُ أُمِّي. لَا تَنْزِلُ أَحْلَامِي الْأَرْضَ» (همان). در تنهایی درون‌فردی، فرد در درون خودش احساس گم‌گشتگی و سردرگمی می‌کند. در این تنهایی، فرد نتوانسته احساسات و خواسته‌های درونی‌اش را بشناسد و آن‌ها را کشف کند. درنهایت آن‌ها را سرکوب کرده و به همین علت با خودش احساس غریبگی می‌کند و به شدت به تفکر و وجود دیگران وابسته می‌شود (امیری و علی‌زمانی، ۱۳۹۷ هـ.ش، ص ۶).

۲-۳. تنهایی اگزستانسیال

در این نوع تنهایی افراد اغلب از دیگران و از اجزای خود جدا می‌افتند، ولی در عمق این جدایی، تنهایی اساسی‌تری جای دارد که به هستی مربوط است، تنهایی‌ای که به‌رغم رضایت‌بخش‌ترین روابط با دیگران و به‌رغم خودشناسی و انسجام درونی تمام‌عیار همچنان باقی است. تنهایی اگزستانسیال یا تنهایی وجودی به شکافی اشاره دارد که میان انسان و هر موجود دیگری دهان گشوده است و پلی هم نمی‌توان بر آن زد. همچنین به تنهایی‌ای اشاره دارد که بسیار بنیادی‌تر و ریشه‌ای‌تر است: جدایی میان فرد و دنیا (یا لوم، ۱۳۸۹ هـ.ش، ص ۴۹۶). در تنهایی اگزستانسیال گویی همه چیز در دنیا به‌طور اسرارآمیزی محو می‌شود و هیچ‌چیز جز خود فرد در آن باقی نمی‌ماند. به عبارتی دیگر فرد احساس می‌کند دنیا از وجود هر چیزی خالی شده و احساس تنهایی دارد. در تنهایی وجودی یا اگزستانسیال فرد احساس می‌کند دیگر با جهان

رابطه‌ای ندارد و خودش را تنهای تنها حس می‌کند. در این نوع تنهایی فرد احساس می‌کند دیگر در جایی آرام، مطمئن و امن قرار ندارد. در این حالت اشیاء از مفهوم خود تهی می‌شوند و فرد متوجه می‌شود دیگر با جهان پیرامون خود ارتباطی ندارد. این تنهایی زمانی در ما حس می‌شود که آگاهی ما نسبت به تنها بودنمان در جهان، ترسی در ما ایجاد می‌کند که فراموش نشدنی نیست (امیری و علی‌زمانی، ۱۳۹۷-هش، ص ۷).

۲-۳-۱. تنهایی اگزیستانسیال و احساس جدایی از دنیا و خالی بودن آن

یکی از نشانه‌های تنهایی وجودی، احساس جدایی از دنیا و تهی شدن آن از آدم‌ها و اشیاست. عقیده به عنوان یکی از شخصیت‌های اصلی داستان «القاهرة» این موضوع را متبلور ساخته است:

«دَخَلَتِ الْعَقِيلَةُ إِلَى حُجْرَةِ النَّوْمِ. وَبَقِيَ فَتَحِي فِي الصَّلَاةِ، رَقَدَتْ عَلَى السَّرِيرِ وَأَحَسَّتْ أَنَّ الدُّنْيَا حَوْلَهَا خَالِيَةٌ. وَفَتَحِي لَا يَزَالُ يَتَحَرَّكُ فِي الصَّلَاةِ يُدْخِنُ سَجَائِرَ فِي عَصْبَةِ» (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۸۲).

در این مثال عقیده خود را به مثابه یک فرد تنها و جداشده از دنیا و مخلوقات آن می‌بیند و دنیا را خالی از انسان‌ها و اشیاء احساس می‌کند. عبارت «وَأَحَسَّتْ أَنَّ الدُّنْيَا حَوْلَهَا خَالِيَةٌ» دال بر این موضوع است. درواقع عقیده با قرار گرفتن در این شرایط احساس می‌کند همه چیز در اطرافش رنگ باخته و محو شده و دیگر با عالم اطراف خود ارتباطی ندارد و تنها شده است. همچنین عقیده به واسطه نقشه شوم فتحی احساس می‌کند دیگر در مکانی امن قرار ندارد که این امر باعث افزایش تنهایی او می‌شود. «مَالَ عَلَى السَّرِيرِ... أَمْسَكَ رُقْبَتَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَخَنَقَهَا» (همان).

۲-۳-۲. تنهایی اگزیستانسیال به واسطه جدایی از عزیزان و اطرافیان

حضور نداشتن در کنار اطرافیان و جدایی از آن‌ها، تنهایی وجودی فرد را رقم می‌زند. همان‌طور که دو شخصیت اصلی داستان‌های «الحصان الأجوف و زهر الليمون» این نوع تنهایی را احساس می‌کنند.

«فَرِيَالُ يَقُولُ لَا. يَقُولُ لَوْ سَافَرْتُ سَأَمُوتُ.. أَرَى نَفْسِي أَمُوتُ لَوْ سَافَرْتُ سَأَمُوتُ» (الديب، ۲۰۰۸م، ص ۱۹۰ و ۱۹۱).

فريال پس از اینکه متوجه سفرکاری فتحی نورالدین و عبدالخالق می‌شود، به شدت احساس تنهایی اگزیستانسیال و اضطراب کرده و زندگی و هستی خود را در نبود او پایان یافته می‌بیند. فتحی تلاش می‌کند تا فضا را تلطیف کند، اما فريال با حالت گریه و ناراحتی در یکی از اتاق‌ها مخفی می‌شود. جدایی از عزیزان باعث می‌شود تا فرد احساس تنهایی کند و این تنهایی نیز در نهایت منجر به مرگ‌اندیشی و هراس از آن می‌گردد. در این نمونه می‌توان دوگانگی مرگ و تنهایی اگزیستانسیال را ملاحظه نمود. فريال التماس می‌کند و از فتحی نورالدین می‌خواهد به سفر نرود و کنار او باشد. رفتن فتحی نورالدین باعث تنهایی و مرگ‌اندیشی فريال شده و این تنهایی همراه با مرگ، میان فريال و دنیای او فاصله انداخته است. مونولوگ فريال با خودش بیانگر ترس از تنها مردن نیز است. جدایی پیش‌رو از دنیا و عزیزان به مثابه فقدان درک می‌شود که احساس تنهایی را تعمیق می‌بخشد. تنهایی با جدایی و فقدان مرتبط است که از ملازمان همیشگی

مرگ و فرایند مردن محسوب می‌شوند. ترس از تنهایی یکی از اجزای اصلی ترس از مرگ و از تجلیات آن است و هر وضعیتی که به‌عنوان تهدیدی برای ایجاد جدایی و تنهایی باشد با ترس از مرگ همراه خواهد بود. در واقعیت نیز همان‌گونه که یاسپرس به‌تنهایی ناشی از مرگ برای میرنده و بازمانده اشاره می‌کند، رویارویی با مرگ در نهایت در تنهایی صورت می‌گیرد. جدایی پیش‌رو از دنیا و عزیزان به‌مثابه فقدان درک می‌شود که احساس تنهایی را تعمیق می‌بخشد (تنهایی و مرگ، ۱۳۹۳ هـ.ش).

«لَنْ يَأْتِي. أَنَا أَعْرِفُ. مِنَ الصَّعْبِ أَنْ أَحْيَا هُنَا بِدُونِ صَدِيقٍ. اخْتَفَى ظِلُّ النَّاسِ. تَكَوَّرَ الْمَسَاءُ فَوْقَهُمْ، عِلَامَةُ اسْتِفْهَامٍ. صَبْرْتُ أَجْلِسُ فِي وَحْدَةٍ مُؤَلِّمَةٍ وَمُضْحِكَةٍ» (الديب، ۲۰۰۸ م، ص ۹۸).

در داستان «الحصان الأُجوف» شخصیت محوری داستان با دوستش قرار ملاقات می‌گذارد و چند ساعتی در میدان التحریر و قهوه‌خانه منتظرش می‌ماند اما او در این مدت نمی‌آید. در این حین شخصیت داستان در واگویه خود می‌گوید، برای من زنده ماندن بدون دوست در اینجا سخت و دشوار است. درواقع باید گفت این شخصیت با جدایی از دوست و عزیز خود علی‌رغم حضور دیگران در کنار خود در قهوه‌خانه و خیابان‌های قاهره به دوگانگی تنهایی اگزستانسیال و مرگ مبتلا شده‌است. ترس از نبود دوست و جدایی از او، شخصیت اصلی داستان را مجبور به نشستن در جزیره تلخ و مضحک تنهایی کرده‌است. شخصیت داستان در نبود دوستش خود را گرفتار دام تنهایی می‌بیند و بدون حضور او نمی‌تواند با این تنهایی کنار بیاید و به فکر مرگ نیز می‌افتد. به‌عبارتی دیگر می‌توان گفت، تنهایی و نبود دوستش میان او، دنیا و حیاتش فاصله می‌اندازد و تمام آنچه را که به او تعلق دارد، ازبین‌رفته می‌بیند. این شخصیت، دوستش را تکیه‌گاه خود می‌داند و بدون او دنیا و زندگی برایش نامفهوم و تمام شده به نظر می‌رسد که در این حالت ترس و اضطراب تنهایی بر او چیره می‌شود. همچنین با محو شدن سایه مردم و تیره و تار شدن آسمان، دنیا ناگهان برایش ناآشنا و نامفهوم شده و در تنهایی خود فرومی‌نشیند.

۲-۴. تکنیک‌های انکار و مقابله با تنهایی

برای انکار تنهایی و رهایی از آن راهکارهایی وجود دارد که یالوم به برخی از آن اشاره کرده‌است. یالوم معتقد است رنج تنهایی راه‌حل ندارد، مسئله‌ای وجودی است که انسان باید آن را بپذیرد. می‌توان راه‌هایی برای کاستن از این رنج وجودی برشمرد و ارائه داد، اما این‌که انتظار حذف و پاک شدن آن را داشته باشیم، غیرواقع‌بینانه است (مظاهری و علی‌زمانی، ۱۳۹۷ هـ.ش، ص ۷۹). او برای انکار تنهایی‌های سه‌گانه، روش‌هایی نظیر خیال‌پردازی و پناه‌بردن به رؤیا، ارتباط با دیگران، رابطه جنسی، پذیرش کارکرد یاد خدا، عشق‌ورزی و محبت‌کردن، ادامه دادن هدفمند زندگی، همانندسازی با چیزی یا کسی، عضوی از یک گروه بودن، خود را از یک جنبش یا آرمان دانستن و... در نظر گرفته‌است (یالوم، ۱۳۸۹ هـ.ش، ص ۵۰۶-۶۴۴).

۲-۴-۱. تسکین رنج تنهایی از طریق همانندسازی

یکی از روش‌های بهبود رنج تنهایی، همانندسازی با یک شی یا یک فرد است. فردی که گرفتار تنهایی می‌شود، به همانندسازی یا شبیه‌سازی با کسی یا چیزی روی می‌آورد تا از این طریق درد تنهایی خود را کاهش دهد.

«أَصْبَحْتُ بَغِيًّا وَحِيدَةً وَحَامِلًا... كَانَتْ تَلْعَبُ فَوْقَ أَكْوَامِ التُّرَابِ بِعُرُوسَةٍ مِنْ قُمَاشٍ وَقَشٍ وَخَزْزِرٍ..» (الدیب، ۲۰۰۸م، ص ۵۶).

در مثال فوق عقیده از تکنیک همانندسازی برای مقابله با درد تنهایی و تسکین آن استفاده می‌کند، بدین صورت که به عروسی که در گوشه‌ای تنها و مطرود افتاده روی می‌آورد و با آن مشغول بازی می‌شود و شرایط خود را با آن همانندسازی می‌کند تا از این طریق مرهمی برای زخم تنهایی خود بیابد. یکی از شگردهای مقابله با تنهایی، همانندسازی است. ترس از تنهایی مطلق، انسان را به‌سوی همانندی با کسی یا چیزی می‌راند (یالوم، ۱۳۸۹هـ.ش، ص ۶۴۴). یکی از عواملی که باعث احساس تنهایی در نزد عقیده شده‌است، بدرفتاری‌های همسرش نسبت به اوست. طرد شدن از سوی همسر و روبه‌رو شدن با رفتارهای زننده او منجر به این شده‌بود تا عقیده دست به تن‌فروشی و نیز رابطه با دیگران بزند. از این‌رو او برای کاهش این تنهایی از روش همانندسازی بهره گرفته‌است و با شبیه‌سازی خود به یک عروسک مطرود و تنها مثل خودش سعی می‌کند تا خود را از این ورطه نجات دهد.

۲-۴-۲. تسکین رنج تنهایی از طریق خیال‌پردازی

یکی دیگر از راه‌های کاهش رنج تنهایی روی آوردن به خیال‌پردازی یا رؤیاپردازی است که می‌تواند در قالب فکر کردن به اماکن، اشیاء، اتفاقات و افراد پیرامون خود متبلور گردد.

«أَيْنَ فَتَحِي الْآنَ؟ لِمَاذَا لَا نَغْرُقُ مَعًا؟ لَوْ كَانَ مَعِيَ فَسَنَغْرُقُ مَعًا فِي أطمِنَّانٍ وَرَاحَةٍ.. سَوْفَ نَهْبِطُ وَنَهْبِطُ مَعًا.. سَأَتَعْلَقُ فِي رَقَبَتِهِ كَطِفْلَةٍ... وَصَعْتُ عَقِيلَةً يَدَهَا عَلَى بَطْنِهَا وَحَدَقْتُ فِي شُبَّاكِ الْمُنِيرِ الْمَفْتُوحِ، الصَّوَاءُ حَارٌّ، فَكَرْتُ فِي حَدِيقَةٍ، فِي طِفْلٍ.. فِي كُوبٍ لَبَنٍ.. فِي فَتَحِي.. فِي عَرَبَةِ أَطْفَالٍ» (الدیب، ۲۰۰۸م، ص ۵۷).

عقیده علاوه بر بهره‌گیری از شگرد همانندسازی در ادامه به روش خیال‌پردازی نیز متوسل می‌شود. او با پناه‌بردن به خیال‌پردازی و فکر کردن درباره فتحی و اقداماتی که در صورت حضور او انجام می‌داد و نیز فکر کردن به باغ، شیشه شیر بچه و کالسکه، سعی در پوشش و تسکین دادن این تنهایی دارد.

۲-۴-۳. تسکین رنج تنهایی با عشق‌ورزی و محبت کردن

عشق‌ورزی و ابراز علاقه و محبت به شیوه‌های مختلف اعم از کلامی و فیزیکی نیز از جمله عوامل مطلوب در جهت کاهش درد تنهایی است.

«هي القاهرة. لَمْ يُعَادِرْهَا. هِيَ لَمْ تُعَادِرْهُ. هِيَ الْجِلْدُ وَالْعَظْمُ وَالنُّحَاغُ. هِيَ الصَّلِيبُ وَالذِّكْرُ الْأَبْدِيُّ. مَدِينَةُ الْمُدْنِ. مُتَوَحِّشَةٌ وَجَمِيلَةٌ، فِي هَوَائِهَا حُرِّيَّةٌ وَفِي ضَوْئِهَا قُدْرَةٌ وَاقْتِدَارٌ. مَنْ يَسْكُنُهَا عَظِيمٌ وَمَنْ يُعَادِرُهَا مُنْفِي مُسْكِنٌ. لَا يَقْدِرُ أَنْ يُعَيِّرَهَا أَحَدٌ. نَقَضَ عَنْ نَفْسِهِ هَمَّ الْوَحْدَةِ وَاسْتَقْبَلَ النَّاسَ وَالزُّحَامَ بِحُبٍّ كَأَنَّ يَسَاهَ» (الديب، ۲۰۰۸، ص ۱۷۲ و ۱۷۱).

در این مثال عبدالخالق المسیری به توصیف و تعریف و تمجید از وطن پرداخته‌است و عشق خود به آن را نشان می‌دهد که این موضوع در واژگان و عبارات به‌کاررفته در متن مشهود است. عشق‌ورزی و محبت‌کردن به دیگران و چیزهای مختلف از روش‌های تسکین درد تنهایی است که از سوی اروین یالوم مطرح شده‌است. تصمیم همسرش منی مبنی بر ترک‌کردن او و رفتن به کانادا یکی از علل احساس تنهایی در نزد عبدالخالق است. او ابتدا با عشق‌ورزی به وطن و سپس با محبت‌کردن به مردم و ارتباط با آن‌ها تلاش می‌کند تا رنج تنهایی‌ای را که به آن مبتلا شده‌است، کاهش دهد.

۴_۲. تسکین درد تنهایی از طریق پذیرش کارکرد یاد خدا

تکنیک پذیرش کارکرد یاد خدا از سوی یالوم و در کتاب *روان درمانی اگزیستانسیال* او به عنوان یکی از روش‌های عبور از رنج تنهایی مطرح شده‌است. یالوم با استناد به سخن وایتهد در اینباره می‌گوید: «دین همان کاری است که فرد با تنهایی خود می‌کند. اگر هرگز تنها نبوده باشی، هرگز دین‌دار نبوده‌ای» (Whitehead, ۱۹۶۲، ص ۱۶). نماز خواندن و انس با قرآن باعث کاهش احساس تنهایی و تنش‌های درونی می‌شود. باورها و اعمال مذهبی مانند نماز خواندن، با احساس تنهایی مقابله می‌کنند و افرادی که درک عمیقی از ایمان دینی دارند، کمتر از احساس تنهایی رنج می‌برند (قابضی و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۱۲۷).

«هُنَاكَ فِي الْغُرْبَةِ شَاخٌ سَعِيدٌ. أَوْعَلَتْ بِهِ الْأَيَّامُ فِي أَرْضٍ يَقِفُ فِيهَا وَحْدَهُ. لَمْ يَعْذُجِدْ مُعْنَى لِلْكَلامِ أَوْ الْجَدِلِ. لَا يَعْرِفُ هُدُوءَ النَّفْسِ إِلَّا بِالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ» (الديب، ۲۰۰۸، ص ۲۳۰).

جدایی از اطرافیان و عزیزان یکی از عوامل مهم احساس تنهایی است. شیخ سعید در غربت و تنهایی امارات پا به سن می‌گذارد. او برای تسکین رنج این تنهایی و غربت که اضطراب و ناآرامی درونی را برایش به‌ارمغان آورده‌است، به یادکردن خدا از طریق نماز خواندن و تلاوت قرآن روی می‌آورد. اگزیستانسیالیست‌ها دربارهٔ اعتقاد به خدا نظرات متفاوتی دارند. یالوم به خدا باور ندارد، اما در درمان وجودی به اعتقادات طرف مقابل احترام گذاشته و کارکرد یاد خداوند را در مقابله با درد تنهایی پذیرفته و آن را مؤثر می‌داند.

نتیجه

تنهایی در هر سه فرم خود در شخصیت‌های مختلف رمان *زهر الیمون* و قصص آخری پدیدار شده‌است. بدین‌صورت که گاهی این تنهایی در قالب تنهایی بین‌فردی بروز پیدا می‌کند و گاهی نیز به‌صورت تنهایی درون‌فردی و اگزیستانسیال خود را نشان می‌دهد. تنهایی‌های سه‌گانه در شخصیت‌های رمان مذکور ریشه در عوامل مختلفی نظیر: عدم برخورداری از مهارت‌های اجتماعی، انزوای اجتماعی، انزوای جغرافیایی،

احساسات متضاد نسبت به صمیمیت، درون‌گرایی، اختلال و ناهنجاری روانی (مانند اختلال شخصیت وابسته)، سرکوب کردن احساسات و بریادرفته دانستن آرزوها و جدا شدن و فقدان عزیزان دارد.

تنهایی‌های سه‌گانه حاکم بر شخصیت‌های داستان و مضامین آن در شیوه روایی و ساختار داستان نیز نمود یافته است؛ به گونه‌ای که نویسنده در بخش‌های مختلف از شگرد مونولوگ یا تک‌گویی و زاویه دید متناسب با مضمون بهره جسته است.

در رمان زهر الیمون و قصص آخری از واژگان و عباراتی استفاده شده است که بستر و تمهید مطلوبی برای القای محتوای نهفته در کلام به شمار می‌رود. واژگان و عبارات موجود در این رمان سرشار از احساس تنهایی و نگرانی، ناامیدی، ترس، دلواپسی و اندوه است که بر شخصیت‌های آن غلبه پیدا کرده است. اما باید این نکته را هم افزود که در قسمت‌های مختلف رمان تلاش و اقدامات مناسب برای رهایی از احساسات منفی و دلواپسی‌های غایی به‌ویژه تنهایی نیز به چشم می‌خورد.

زاویه دید یکی از اجزای اصلی داستان است. زاویه دید داستان «الشَّيْخَةُ» از ابتدا تا انتها به صورت سوم شخص به کار گرفته شده است. در داستان «القاهرة» راوی داستان با مشاهده‌گری راوی سوم شخص شروع می‌شود و سپس زاویه دید به فرم اول شخص مفرد تغییر می‌یابد. زاویه دید داستان «الحصان الأجوف» با اول شخص مفرد آغاز و در ادامه با گسترش و ورود تدریجی سایر شخصیت‌ها به آن به صورت سوم شخص در می‌آید. شروع داستان «زهر الیمون» نیز با زاویه دید سوم شخص است که این عنصر در لایه‌لای داستان به اول شخص تبدیل می‌شود. تغییر زاویه دید باعث می‌شود تا مخاطب جهان را از دید شخصیت‌های متفاوت تماشا کند. انتخاب شخصیت‌های اصلی به عنوان راوی اول شخص به خواننده کمک می‌کند تا به طور مستقیم به ژرفای احساسات درونی و شخصی او نفوذ کند. از این رو شیوه‌های زاویه دید به کار گرفته شده در این رمان، متناسب با عنصر درون‌مایه داستان بوده است و با هدف داستان همگونی کامل دارد.

منابع

منابع عربی

- _ الدیب، حب الله. (۲۰۰۸م). زهر الیمون و قصص آخری. القاهرة: دار الشروق.
- _ صفیه، شرید و عفاف رزیک. (۲۰۲۰م). البعد النفسي للشخصیات في رواية "وتسللت إلى قلبي" لأسماء عطية. مذكرة لنیل شهادة الیسانس، تحت إشراف: بوعامر کریمه، الجمهوریة الجزائریة الدیمقراطیة الشعبیة، جامعة البویره، کلیة الآداب و اللغات.
- _ عجیل صاحی الهاشمی، شاکر. (۲۰۲۲م). «تمثلات الوحدة والفقد في رواية "زقاق الجُمُجُم" مقارنة سایکوسردیة». مجلة لارک للفلاسفة واللسانیات والعلوم الاجتماعیة، المجلد الثاني، العدد الخامس والأربعون، صص ۱۲۳-۱۴۲.

– مای، رولو و ارفین یالوم. (۲۰۱۷م). مدخل إلى العلاج النفسي الوجودي. ترجمة عادل مصطفى. المملكة المتحدة لبريطانيا: مؤسسة هنداي.

منابع فارسی

- احمدی، احمد. (۱۳۹۲هـ.ش). روان‌شناسی نوجوانان و جوانان. ج ۱۶. اصفهان: دانشگاه صنعتی.
- آذرینوار، لیلا؛ شکرالله پورالخاص، و احمدرضا کیانی. (۱۴۰۱هـ.ش). «بررسی عشق سعدی براساس نظریه روان‌درمانگری اگزیستانسیال اروین یالوم». پژوهشنامه ادب غنایی. دوره ۲۰. ش ۳۹. صص ۵–۲۲.
- امان، پرنیا و دیگران. (۱۴۰۲هـ.ش). «بررسی مبانی انسان‌شناختی معنای تنهایی از نظر سیمین بهبهانی و اروین یالوم»، جستارنامه ادبیات تطبیقی. س ۷. ش ۲۵. صص ۱۷۵–۱۴۰.
- امیری، مهسا و عباس علی‌زمانی. (۱۳۹۷هـ.ش). «بررسی تنهایی اگزیستانسیال در دنیای مدرن و روش‌های مواجهه با آن با تکیه بر آرای اروین یالوم». مجله غرب‌شناسی. س ۹. ش ۱. صص ۱–۲۲.
- امیری مجد، مجتبی و شبنم کاکاوند. (۱۳۹۷هـ.ش). «رابطه آزار دیدگی و خشونت دوران کودکی با صمیمیت زنان شوئی در زوجین ناسازگار». فصلنامه مددکاری اجتماعی. س ۷. ش ۱. صص ۲۹–۳۶.
- ایاکوو، سوزان و کارن ویکسل دیکسون. (۱۳۹۷هـ.ش). درمان وجودی ۱۰۰ نکته ۱۰۰ تکنیک. ترجمه شهناز ایزدی اینلو. تهران: کتاب ارجمند.
- پاینده، حسین. (۱۳۹۱هـ.ش). داستان کوتاه در ایران (داستان‌های رئالیستی و ناتورالیستی)، چ دوم. تهران: نیلوفر.
- تصدیقی مؤخر، ندا و مرضیه آباد. (۱۴۰۱). «بررسی تنهایی و راه‌های درمان آن در اشعار عدنان الصائغ براساس نگرش وجودی اروین یالوم». زبان و ادبیات عربی. دوره ۱۴. ش ۴. صص ۸۶–۱۰۵.
- چلبی، مسعود و مهدی امیرکافی. (۱۳۸۳هـ.ش). «تحلیل چندسطحی انزوای اجتماعی». مجله جامعه‌شناسی ایران. س ۵. ش ۲. صص ۳–۳۱.
- خشنود، روح‌الله. (۱۴۰۱هـ.ش). تلاطم خاموش (راهکارهای مقابله با احساس تنهایی). تهران: کانون اندیشه جوان.
- شهرستانی، ملیحه و دیگران. (۱۳۹۱هـ.ش). «پیش‌بینی رضایتمندی زناشویی از روی متغیرهای باورهای ارتباطی و صمیمیت زناشویی در زنان متقاضی طلاق و عادی شهر مشهد». مجله روان‌شناسی فرهنگی زن. س ۴. ش ۱۴. صص ۱۹–۴۲.
- فدایی، فرید. (۱۳۸۱هـ.ش). یونگ و روان‌شناسی تحلیلی او. تهران: دانژه.
- کریم‌پور، نسرين و محمدعلی خزانهدارلو. (۱۳۹۵هـ.ش). «روان‌شناسی شخصیت زیدری نسوی برمبنای ابعاد درون‌گرایی و برون‌گرایی». دوفصلنامه علوم ادبی. س ۶، ش ۱۰. صص ۱۵۵–۱۷۳.

-مظاهری، حبیب و امیرعباس علی‌زمانی. (۱۳۹۷هـ.ش). «بررسی مواجهه با رنج تنهایی اگزستانسیال در اندیشه اروین یالوم و رنج عارفانه فراق در اندیشه مولوی». پژوهش‌های فلسفی کلامی. س ۲۰. ش ۸۷. صص ۶۹-۹۰.

- هاشمی‌تزنکی، زهرا و دیگران. (۱۳۹۸هـ.ش). «روانکاوی شخصیت اصلی رمان «رقصة الجديلة والنهر» با تکیه بر نظریه سطوح شخصیت فروید». مجله لسان مبین. س ۱۰. ش ۳۶. صص ۸۵-۹۹.

- یالوم، اروین دیوید. (۱۳۸۹هـ.ش). روان‌درمانی اگزستانسیال. ترجمه سپیده حبیب. تهران: نشر نی.

منابع لاتین

-Wenger, G.C., Davies, R., Shahtahmasebi, S. and Scott, A. (1996), "Social Isolation and Loneliness in Old Age: Review and Model Refinement", *Cambridge Journal: Ageing and Society*, No 16. Pp 333-358.

منابع الکترونیکی

-<https://karboom.io/mag/articles/> درون‌گرایی - چیست؟ (۱۴۰۱ اردیبهشت)

-<https://www.khabaronline.ir/news/400037> تنهایی - و- مرگ (۱۳۹۳ بهمن)

فصلية لسان مبین العلمية
(بحوث في اللغة العربية وآدابها)
الترقيم الدولي الموحد للطباعة: ٢٣٥٥-٨٠٠٢
الترقيم الدولي الإلكتروني: ٣٥١٦-٢٦٧٦

دراسة ثلاثية الوحدة وتقنيات علاجها في رواية «زهر الليمون وقصص أخرى» لعلاء الديب في ضوء نظرية إرفين يالوم

مسعود سلماني حقيقي^١، عباس گنجعلي^{٢*}، سيد مهدي كيدقاني^٣

^١ طالب الدكتوراه في فرع اللغة العربية وآدابها، جامعة حكيم سبزواري، سبزواري، إيران.

^٢ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة حكيم سبزواري، سبزواري، إيران.

^٣ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها، جامعة حكيم سبزواري، سبزواري، إيران.

معلومات المقالة الملخص

نوع المادة:

مقالة محكمة

تاريخ الوصول:

١٤٠٢/١٠/٠٦

تاريخ القبول:

١٤٠٣/٠٦/١٠

يُعتبر النقد النفسي من أهم اتجاهات النقد الأدبي الذي تتم فيه دراسة أحوال الشخص وظروفه، بما في ذلك اضطراباته الداخلية والعقلية. وإنَّ الشعور بالوحدة يُعدّ من الاضطرابات الوجودية البشرية. والنصوص الأدبية، وخاصة الرواية، تحتوي على شخصيات يمكن تحليل اضطراب الوحدة فيها. وهناك نظريات مختلفة في تحليل هذه النصوص ونقدها نفسيًا؛ منها نظرية العلاج النفسي الوجودي لإرفين يالوم، والتي وردت فيها موضوعات مثل الموت، والوحدة، والحرية والفراغ. يستهدف هذا البحث دراسة ثلاثية الوحدة يعني الوحدة الذاتية، والوحدة بين الشخصية والوحدة الوجودية وطرق علاجها في رواية «زهر الليمون وقصص أخرى» لعلاء الديب في ضوء نظرية يالوم وذلك بالاعتماد على المنهج الوصفي- التحليلي. أظهرت نتائج البحث أنه لقد انعكست ثلاثية الوحدة السائدة على شخصيات الرواية ومضامينها في الأسلوب السردى وبنية الرواية حيث استخدم المؤلف أسلوب المونولوج وزاوية الرؤية حسب الموضوع في أجزاء مختلفة من الرواية. ومن بين التقنيات المحددة من قبل يالوم أيضًا، وجدنا في هذه الرواية تقنيات مثل قبول وظيفة ذكر الله، وحب الوطن، والمحبة للآخرين، والتواصل معهم والاستيعاب والخيال كحلول لتخفيف آلام الوحدة.

الكلمات المفتاحية: النقد النفسي، الوحدة، الرواية، «زهر الليمون وقصص أخرى»، يالوم.

الاقتراس: سلماني حقيقي، مسعود؛ گنجعلي، عباس؛ نوري كيدقاني، سيد مهدي. (١٤٠٢). دراسة ثلاثية الوحدة وتقنيات

علاجها في رواية «زهر الليمون وقصص أخرى» لعلاء الديب في ضوء نظرية إرفين يالوم، العدد التاسع والخمسون، ربيع ١٤٠٤، ١٢٦-١٤٨.

المعرف الرقمي: 10.30479/LM.2024.19748.3664

حقوق التأليف والنشر © المؤلفون.

الناشر: جامعة الإمام الخميني (ره) الدولية.

***Corresponding Author:** Abbas Ganjali

Address: Corresponding Author, Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

E-mail: a.ganjali@hsu.ac.ir